Κόχλαζε η Ευρώπη και ήταν καζάνι έτοιμο να εκραγεί, όταν, στα 1845, ο Γερμανός Γκάσπαρ Σμιθ (1806 - 1856) χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Μαξ Στίρνερ για να διακηρύξει:

«Αλήθειες υπεράνω του Εγώ μου δεν υπάρχουν. Διότι, πάνω από το Εγώ μου, δεν υπάρχει τίποτα».

Εξηγώντας τη θέση του, διευκρίνισε:

«Δεν με ενδιαφέρει το καλό της ανθρώπινης κοινωνίας, δε θυσιάζομαι γι' αυτήν: απλά, τη χρησιμοποιώ. Στη θέση της κοινωνίας ιδρύω την Ένωση των Εγωιστών».

Ήταν η εποχή των μεγάλων ανατροπών κι ο Μαξ Στίρνερ τοποθέτησε την κοσμοθεωρία του πάνω σ' έναν απλό συλλογισμό:

«Αν το Κράτος είναι μια κοινωνία ανθρώπων και όχι μια συνάθροιση από Εγώ, τότε το Κράτος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ηθική, πάνω στην οποία πρέπει να στηρίζεται. Γι' αυτό, το Κράτος και Εγώ είμαστε εχθροί».

Η λαίλαπα των επαναστάσεων του 1848 παρέσυρε τα λόγια του αλλά κάποιοι ποτέ δεν τα ξέχασαν. Ο Μαξ Στίρνερ είναι ουσιαστικά ο πρόδρομος του ανηθικισμού και του Νίτσε αλλ' είναι και αυτός που έριξε τον πρώτο σπόρο του αναρχισμού, αντιστρατεύοντας τον κομμουνισμό με έναν αφορισμό:

«Ο κομμουνισμός, καταργώντας την ατομική ιδιοκτησία, μετατρέπει όλα τα μέλη του σε ζητιάνους».

Συνομήλικος σχεδόν με τον Στίρνερ, ο Γάλλος Πέτρος Προυντόν (1809 - 1865) εμβάθυνε στους συλλογισμούς του πρώτου διδάξαντα. Προερχόταν από πάμφτωχη αγροτική

οικογένεια, μεγάλωσε με βοσκούς, διέκοψε τις σπουδές του, επειδή έπρεπε να δουλεύει για να ζήσει, και κάποια στιγμή βρέθηκε στο Παρίσι. Είχε πεισθεί ότι το κράτος είναι εξίσου με τους φεουδάρχες εκμεταλλευτής και είναι αυτός που πρώτος διακήρυξε:

«Η ιδιοκτησία είναι κλοπή».

Πίστευε στην απεριόριστη ελευθερία του ατόμου, μαχόταν τον κομμουνισμό επειδή θεωρούσε ότι και σε ένα καθεστώς κοινοκτημοσύνης δεν μπορεί παρά να υπάρχει εκμετάλλευση και το 1848 εισήγε τον όρο «αν-αρχία» (στερητικό α + το ελληνικό ρήμα «άρχω»: an-archie).

Οι ιδέες του για μια κοινωνία χωρίς εξουσία βρήκαν τόσο μεγάλη απήχηση, ώστε το ίδιο αυτό 1848 εκλέχτηκε βουλευτής και δημιούργησε μια τράπεζα που θα καταργούσε το χρήμα και θα λειτουργούσε μέσα από τις ανταλλαγές προϊόντων. Βρέθηκαν αμέσως 12.000 μέτοχοι αλλά η ιδέα δεν προχώρησε, επειδή τον συνέλαβαν, τον φυλάκισαν κι έπειτα τον έστειλαν εξορία. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του προσπάθησε μάταια να πείσει τον Ναπολέοντα Γ' να εφαρμόσει τις ιδέες του.

Ο Μπακούνιν βρισκόταν στο Λονδίνο, όταν πέθανε ο Προυντόν. Μαινόταν τότε η ιδεολογική μάχη ανάμεσα στους ιδεαλιστές και στους υλιστές. Ο Μπακούνιν είπε:

«Συμφωνώ με τον Προυντόν ότι το ιδεώδες είναι ένα λουλούδι, του οποίου όμως οι υλικοί όροι ύπαρξης είναι οι ρίζες».

Ο Μιχαήλ Αλεξάνδροβιτς Μπακούνιν θα μπορούσε να είχε ακολουθήσει μια λαμπρή στρατιωτική καριέρα ή να είχε διαπρέψει ως καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Μόσχας. Η άποψή του ότι «το πάθος της καταστροφής είναι δημιουργικό πάθος» διατυπώθηκε πολύ πριν να γράψουν ο Στίρνερ για το «Εγώ» κι ο Προυντόν για την «αναρχία». Άλλωστε, ούτε ο Μπακούνιν ήταν ακόμη, τότε, αναρχικός.

Γεννήθηκε το 1814 σ' ένα από τα απέραντα ρωσικά τσιφλίκια. Στα 14, ο πατέρας του τον έστειλε στην περίφημη σχολή πυροβολικού της Πετρούπολης, απ' όπου αποφοίτησε αξιωματικός το 1833. Την πρώτη του επανάσταση την κήρυξε ενάντια στον πατέρα του, σε ηλικία 21 χρόνων. Παραιτήθηκε από τον στρατό και πήγε στη Μόσχα να σπουδάσει φιλοσοφία (1835).

Βρέθηκε στον κύκλο του Ν. Β. Στάνκιεβιτς και τον διαδέχτηκε στα 1837, διδάσκοντας την εγελειανή φιλοσοφία (υπεραπλουστευμένα, «δεν είναι τα άτομα που δημιουργούν τα ρεύματα αλλά τα ρεύματα που παρασύρουν τα άτομα»). Ο Έγελος είχε ήδη πεθάνει και οι οπαδοί του είχαν διασπαστεί σε τρεις κατευθύνσεις (συντηρητική, επιλεκτική και επαναστατική αριστερή). Ο Μπακούνιν ταξίδεψε στη Γερμανία με σκοπό να ολοκληρώσει τις γνώσεις του και να γυρίσει στη Μόσχα, διεκδικώντας πανεπιστημιακή έδρα.

Βρέθηκε στο Βερολίνο στα 1840 αλλά δεν έμελλε να γίνει αξιοσέβαστος καθηγητής. Σε λιγότερο από δυο χρόνια, ήταν ένας ρηξικέλευθος φλογερός επαναστάτης. Με το ψευδώνυμο Ιούλιος Ελιζάρ, το 1842, δημοσίευσε ένα άρθρο στις «Γερμανικές Επετηρίδες». Κατέληγε με τη φράση που έγινε συνώνυμη του επαναστατικού αναρχισμού:

«Το πάθος της καταστροφής είναι δημιουργικό πάθος».

Η γερμανική αστυνομία δεν άργησε να διαλευκάνει ποιος κρυβόταν πίσω από το ψευδώνυμο κι άρχισε να ψάχνει. Ο Μπακούνιν πέρασε τα σύνορα κι εγκαταστάθηκε στην Ελβετία, όπου αμέσως τον πλησίασαν μέλη επαναστατικών οργανώσεων. Κάποιοι προσπάθησαν να τον μυήσουν στον κομμουνισμό. Αρνήθηκε. Η δράση του σκόπευε σε έναν πανσλαβικό ξεσηκωμό, στη δημιουργία μιας απέραντης σλαβικής ομοσπονδίας χωρίς τσάρους και βασιλιάδες.

Η φήμη του έφτασε ως τη Ρωσία, όπου όμως εξακολουθούσε να λογίζεται ως γόνος εξέχουσας οικογένειας μεγαλοκτηματιών. Στα 1844, τον κάλεσαν να επιστρέψει και να δώσει εξηγήσεις. Δεν πήγε. Καταδικάστηκε ερήμην σε στέρηση των δικαιωμάτων του, εξορία στη Σιβηρία και δήμευση της περιουσίας του. Οι Ελβετοί άρχισαν να τον στριμώχνουν. Έφυγε στο Παρίσι, όπου γνωρίστηκε με τη Γωργία Σάνδη και τον Πέτρο Προυντόν.

Σε περίφημο λόγο που εκφώνησε στις 29 Νοεμβρίου του 1847, ανάγγειλε ότι η εποχή ήταν πια ώριμη κι ότι επίκειται η ρωσική επανάσταση ενάντια στον τσάρο Νικόλαο Α'. Η ρωσική πρεσβεία στο Παρίσι άρχισε να διαρρέει ότι ο Μπακούνιν, στην πραγματικότητα, ήταν πράκτορας του τσάρου. Το παραμύθι παραήταν χοντρό για να πιάσει. Ο πρεσβευτής αξίωσε και η γαλλική κυβέρνηση τον συνέλαβε και τον απέλασε.

Τα γεγονότα, όμως, έτρεχαν. Στη θύελλα του 1848, ο Μπακούνιν βρέθηκε να μετέχει στο συνέδριο της Πράγας και να εκλέγεται ένας από τους αρχηγούς της επανάστασης εναντίον των Αψβούργων. Όταν η επανάσταση πνίγηκε στο αίμα, ο Μπακούνιν διέφυγε στη Γερμανία, απ' όπου άρχισε να αρθρογραφεί καλώντας τους Πολωνούς να επαναστατήσουν.

Η προβοκάτσια εναντίον του κατά ένα περίεργο παιχνίδι της τύχης έγινε μέσα από τις στήλες της «Νέας Εφημερίδας του Ρήνου», που είχε διευθυντή τον Καρλ Μαρξ: Μια χαλκευμένη ανταπόκριση από το Παρίσι ανέφερε ότι ο Μπακούνιν είχε σχέσεις με τη Γεωργία Σάνδη και ήταν προδότης της επανάστασης. Αντέδρασε, όμως, η ίδια η Γεωργία Σάνδη κι έστειλε αποστομωτική διάψευση. Ο Μαρξ τη δημοσίευσε ολόκληρη.

Ο ίδιος ο Μπακούνιν περιπλανιόταν στην Ευρώπη, αναζητώντας τα μέσα που θα του επέτρεπαν να οργανώσει επανάσταση στη Βοημία. Κατευθυνόμενος για κει, βρέθηκε ανάμεσα στους ηγέτες της επαναστατημένης Δρέσδης (1 - 9 Μαΐου του 1849). Η επανάσταση πνίγηκε στο αίμα κι ο Μπακούνιν συνελήφθη στις 10 Μαΐου.

Η δίκη του έγινε το 1850, όταν πια ο επαναστατικός άνεμος είχε προσωρινά καταλαγιάσει στην Ευρώπη. Τον καταδίκασαν σε θάνατο με απαγχονισμό αλλά μετέτρεψαν την ποινή σε ισόβια καθώς φοβήθηκαν πως η εκτέλεσή του απλά θα δημιουργούσε έναν ακόμα λαϊκό ήρωα. Προτίμησαν να τον εκδώσουν στην Αυστρία, εναντίον της οποίας κυρίως είχε δράσει.

Εκεί, τον κράτησαν πέντε μήνες αλυσοδεμένο σ' ένα τοίχο κι άλλους επτά σε απομόνωση στο κελί του. Τον ξαναδίκασαν. Και η νέα καταδίκη σε θάνατο μετατράπηκε σε ισόβια και έκδοση, αυτή τη φορά, στη Ρωσία του τσάρου Νικόλαου Α'.

Ήταν το 1851 και η απέραντη χώρα έτρεφε εκατοντάδες επαναστατικές οργανώσεις. Κι όσο κι αν ο Μιχαήλ Μπακούνιν φάνταζε σαν το μαύρο πρόβατο, η οικογένειά του παρέμενε σεβαστή στο καθεστώς. Ο τσάρος του ζήτησε να γράψει τις αμαρτίες του (καρφώνοντας

συνεργάτες) προκειμένου να τον συγχωρήσει. Ο Μπακούνιν κάθισε κι έγραψε μιαν ογκώδη «Εξομολόγηση» γεμάτη παραμύθια, καταγράφοντας τα «λάθη της νιότης του». Ο τσάρος κατάλαβε ότι ο επαναστάτης τον κορόιδευε και τον άφησε να σαπίζει στη φυλακή.

Στα 1857, τσάρος ήταν πια ο Αλέξανδρος Β'. Οι συγγενείς του Μιχαήλ ανέσυραν την παλιά (του 1844) καταδίκη σε εξορία και ζήτησαν από τον αυτοκράτορα να την υλοποιήσει. Άλλωστε, ήταν η μόνη δικαστική απόφαση που είχε εκδοθεί εναντίον του Μπακούνιν στη Ρωσία. Ο τσάρος βρήκε λογική την απαίτηση κι ο Μιχαήλ βρέθηκε εξόριστος στο Ιρκούτσκ της Σιβηρίας (Μάρτιος του 1857), όπου «εντελώς συμπτωματικά» γενικός διοικητής ήταν ο θείος του, Μουραβινόφ Αμούρσκι.

Κάποια στιγμή, ο θείος του ανακλήθηκε. Ο Μπακούνιν το έσκασε στην Ιαπωνία, πέρασε στην Αμερική κι από κει μπάρκαρε για την Αγγλία.

Στο Λονδίνο, ξαναρίχτηκε με τα μούτρα στη δουλειά, προσπαθώντας να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για έναν ξεσηκωμό, που θα οδηγούσε στην ίδρυση της ομοσπονδίας των Σλάβων. Θα ξεκινούσε με μια αγροτική συνέλευση και θα εξελισσόταν σε απελευθέρωση των αγροτών και της γης για να καταλήξει στην επανάσταση.

Η εξέγερση των υπόδουλων στον τσάρο Πολωνών, στα εδάφη που κατείχε η Ρωσία (1863), του χάλασε τα σχέδια. Η εξέγερση πνίγηκε αλλά κι ο Μπακούνιν είχε αρχίσει να αναθεωρεί τις θέσεις του.

Η διαμόρφωση της αναρχικής θεωρίας θεμελιώθηκε το 1864, χρονιά που ο Μπακούνιν γνωρίστηκε με τον Μαρξ και μπήκε στην Α' Διεθνή. Ολοκληρώθηκε το 1867, όταν έφυγε στην Ιταλία παίρνοντας και οδηγίες προκειμένου να εργαστεί για τη διεθνή προσέγγιση των εργατών. Μέσα του όμως, είχε ριζώσει ένα φιλόδοξο σχέδιο, που αποτυπωνόταν στο «καταστατικό του παγκόσμιου επαναστατικού συνδέσμου». Σκοπός:

Ριζική κατάργηση όλων των θρησκευτικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών οργανισμών και δημιουργία παγκόσμιας οργάνωσης που θα βασιζόταν στην ελευθερία της λογικής, της δικαιοσύνης και της εργασίας.

«Αν υπάρχει Θεός», δίδασκε, «ο άνθρωπος είναι δούλος του. Ο άνθρωπος όμως μπορεί και πρέπει να είναι ελεύθερος. Άρα, δεν υπάρχει Θεός».

Δραστηριοποιήθηκε στην Ιταλία, την Ελβετία και την περιοχή του Ιούρα (τα ορεινά μεταξύ Ιταλίας, Γαλλίας και Ελβετίας) και στα 1868 ήταν ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης του Διεθνούς Συνδέσμου Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας με καθαρά αναρχικές κατευθύνσεις. Ανέπτυξε τρομερή δραστηριότητα στην Ευρώπη, δημιούργησε ισχυρές μειοψηφίες στα συνδικάτα (σε μερικά, όπως του Ιούρα, κέρδισε και την πλειοψηφία) και βρέθηκε αντιμέτωπος με τον Μαρξ στη Διεθνή που ουσιαστικά έγινε ο χώρος ανταγωνισμού ανάμεσα τους. Ο Μπακούνιν ζητούσε:

Άμεση κατάργηση του κράτους, άμεση παγκόσμια επανάσταση χωρίς στάδια προετοιμασίας.

Ο γαλλογερμανικός πόλεμος του 1870 - 71 τον έφερε στη Γαλλία. Συμμετείχε στην επανάσταση της Λυών, προσπάθησε μάταια να επαναστατήσει τη Μασσαλία, κυνηγήθηκε από την αστυνομία, προείδε την κατάρρευση της κομούνας των Παρισίων και αποσύρθηκε απογοητευμένος στην Ελβετία.

Συνέχισε την κριτική του εναντίον του Μαρξ με αποτέλεσμα να τεθεί θέμα στην Α' Διεθνή. Το συνέδριο της Χάγης τον διέγραψε (1872). Ο Μπακούνιν δημιούργησε την Αντιδιεθνή, στην οποία προσχώρησαν πολλοί από την Ισπανία, το Βέλγιο, τον Ιούρα, την Αγγλία, την Ολλανδία και την Ιταλία.

Η Α' Διεθνής διαλύθηκε το 1876, την ίδια χρονιά που πέθανε κι ο Μπακούνιν, άρρωστος σ' ένα νοσοκομείο της ελβετικής Βέρνης. Τότε, ο Ρώσος πρίγκιπας Πέτρος Κροπότκιν ήταν 34 χρόνων. Είναι αυτός που διατύπωσε την επιστημονική θεωρία του αναρχισμού. Υπεραπλουστευμένα:

«Ο νόμος της εξέλιξης της ανθρωπότητας είναι ο νόμος της προόδου. Το Κράτος είναι εμπόδιο στην εξέλιξη και μέλλει να καταργηθεί».

Στο Άμστερνταμ, στα 1907, οι αναρχικοί πήραν την «απόφαση Ντινουά» (από το όνομα του εισηγητή της):

«Οι ιδέες της αναρχίας και της ομαδικής οργάνωσης συμβιβάζονται, καθώς δεν αρκεί η ατομική δράση, οπότε επιβάλλεται οι αναρχικοί να οργανωθούν».

Ο Κροπότκιν αντιτάχθηκε στους μπολσεβίκους που τον αντιμετώπισαν με σεβασμό. Όταν πέθανε, στα 1921, το σπίτι του μετατράπηκε σε μουσείο. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η πληροφορική και όσα αυτές συνεπάγονται ήταν αδύνατο να προβλεφθούν τότε.

(Protagon.gr, 11.1.2013)